

Ewelina Ocadryga-Tokarczyk*, Joanna Rogóż**, Tomasz Tokarczyk***

Nowe materiały funeralne ze stanowiska 18 w Wierzawicach, pow. leżajski w ujęciu archeologicznym i antropologicznym

New funeral material from the site No 18 in Wierzawice, dist. Leżajsk in terms of archaeological and anthropological views

The aim of this paper is to present new materials from Wierzawice site 18, Leżajsk County. They were discovered during the archaeological supervision carried out by the Foundation for Archaeological Centre in Rzeszów in 2014. As a result, six graves were examined. Four of them were undoubtedly cremation burials – one without an urn, the other three urned burials and presumably one skeletal burial. They are supplemented by the findings from completely damaged graves. Cremated bones were examined anthropologically. These materials should be associated with the Tarnobrzeg Lusatian culture and dated back to the Bronze Age and the early Iron Age.

KEY WORDS: cemetery, Tarnobrzeg Lusatian culture, Bronze Age, early Iron Age, cremated bones

Submission: 24.04.2015; acceptance: 18.11.2015

INFORMACJE WSTĘPNE

Bezpośrednim powodem podjęcia nadzoru archeologicznego w miejscowości Wierzawice, była realizowana przez gminę Leżajsk inwestycja p.n.: „Budowa odcinków sieci kanalizacyjnej i wodociągowej wraz z przyłączami”. Przebiegała ona w zasięgu stanowiska archeologicznego nr 18 (AZP 99-80), czyli cmentarzyska ciałopalnego tarnobrzezkiej kultury łużyckiej. Badania zostały zrealizowane przez Fundację Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego w terminie od 20 do 27 sierpnia 2014 roku. Kierownikiem prac na stanowisku był mgr Tomasz Tokarczyk.

Omawiane stanowisko zlokalizowane jest w południowo-wschodniej Polsce na terenie powiatu leżajskiego. Pod względem geograficznym teren ten przynależy do makroregionu Kotliny Sandomierskiej i mezoregionu określanego jako Płaskowyż Kolbuszowski (J. Kondracki 2009, s. 305, ryc. 48). Samo cmentarzysko znajduje się w terenie zabudowanym, u podnóża piaszczystej wydmy (ryc. 1).

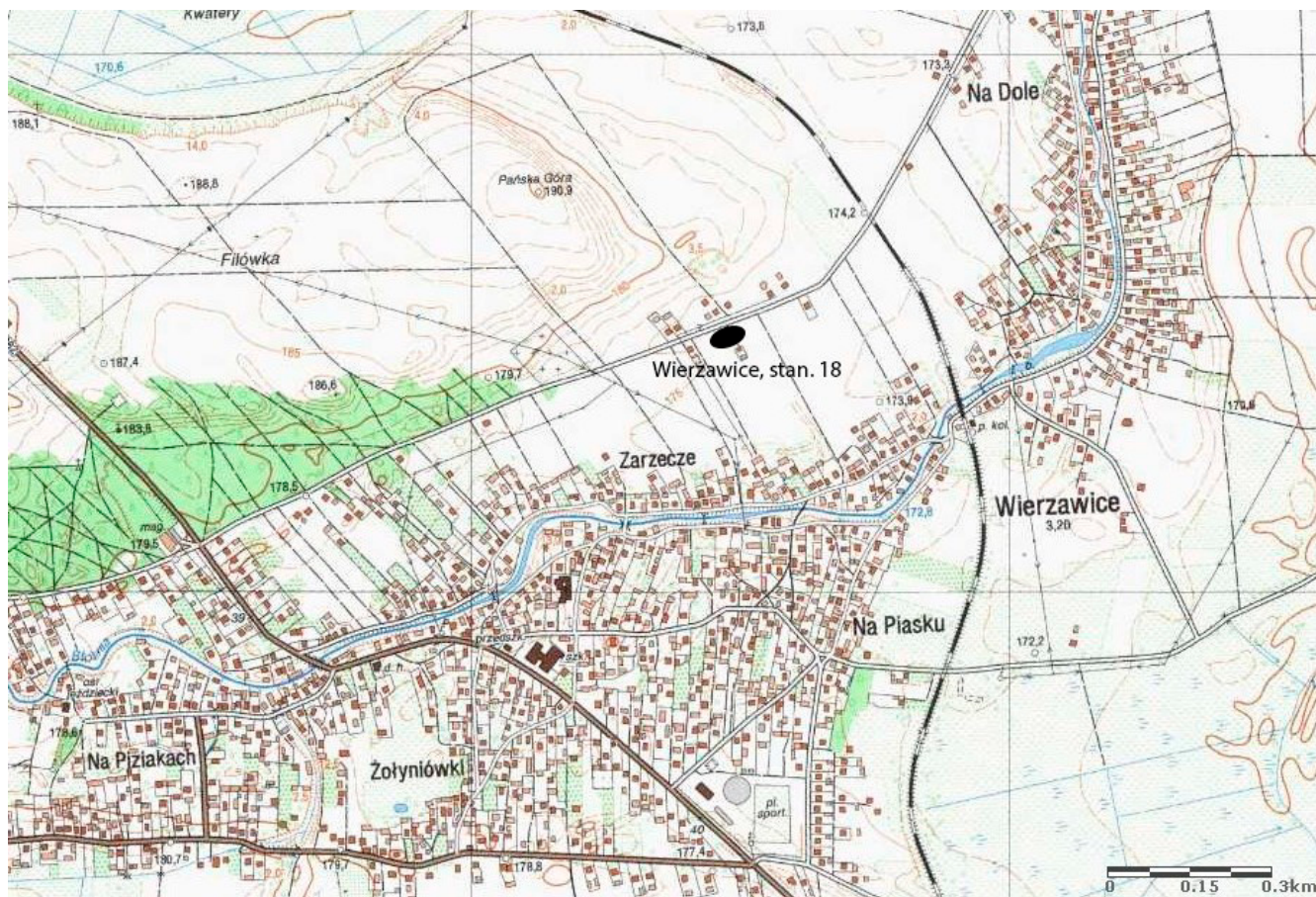
Stanowisko numer 18 w Wierzawicach odkryte zostało w 1999 roku, po zgłoszeniu przez mieszkańców miejscowości informacji o przypadkowo znalezionych czterech grobach (K. Ormian, J. Wróbel 2007, s. 543). W wyniku tego podjęte zostały ratownicze badania wykopaliskowe realizowane przez kilka sezonów, ostatni raz w 2007 roku¹. Należy zaznaczyć, że nekropola ta już przed podjęciem badań była mocno zniszczona, głównie w wyniku działalności gospodarczej. Nie jest znana dokładna liczba odkrytych pochówków, prawdopodobnie było ich ponad 900 (K. Ormian 2008, s. 334–335), być może prawdziwa jest informacja o 977 grobach (Ł. Niemiec 2007, s. 45). Wskazuje to, że omawiane cmentarzysko można uznać za jedno z większych stanowisk funeralnych znanych z terenu tarnobrzezkiej kultury łużyckiej, użytkowane ciągle przez cały okres jego rozwoju (S. Czopek 2006, s. 102; tabela 1).

¹ Brak dokumentacji z badań prowadzonych na tym stanowisku nie pozwala na zachowanie ciągłej numeracji pochówków w ramach jednego stanowiska. Dlatego też dla odróżnienia materiały będące przedmiotem opracowania, oznaczone zostały cyframi rzymskimi łamanymi przez rok ich odkrycia.

* ewelina.ocadryga@gmail.com

** Instytut Archeologii UR, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów, rogoz.joanna@gmail.com

*** Instytut Archeologii UR, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów, tomasz.tokarczyk@gmail.com

Ryc. 1. Wierzawice, stan. 18. Lokalizacja stanowiska

Abb. 1. Wierzawice, Fst. 18. Lage der Fundstelle

MATERIAŁY

Grób I/2014 (prawdopodobnie szkieletowy, częściowo zniszczony)

Na głębokości 60 cm odkryto ciemny, częściowo zniszczony zarys jamy z małym naczynkiem; kości nie odnaleziono (ryc. 5: 1). Grób został uszkodzony przez 2 wcześniejsze wkopy.

Inwentarz: 1. Miniaturowy kubek/czerpak o wyodrębnionym brzuścu z częściowo zachowanym uszkiem; powierzchnie gładkie, jasnobrunatne, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny; średnica dna 2,5 cm, średnica brzuśca 5,5 cm, średnica wylewu 5 cm, wysokość 4,5 cm (ryc. 2: 1).

Grób II/2014 (nieokreślony, częściowo zniszczony)

Na głębokości 48 cm odkryto prawdopodobny grób ciałopalny; kości nie odnaleziono. Był on zniszczony przez wcześniej prowadzoną instalację gazową.

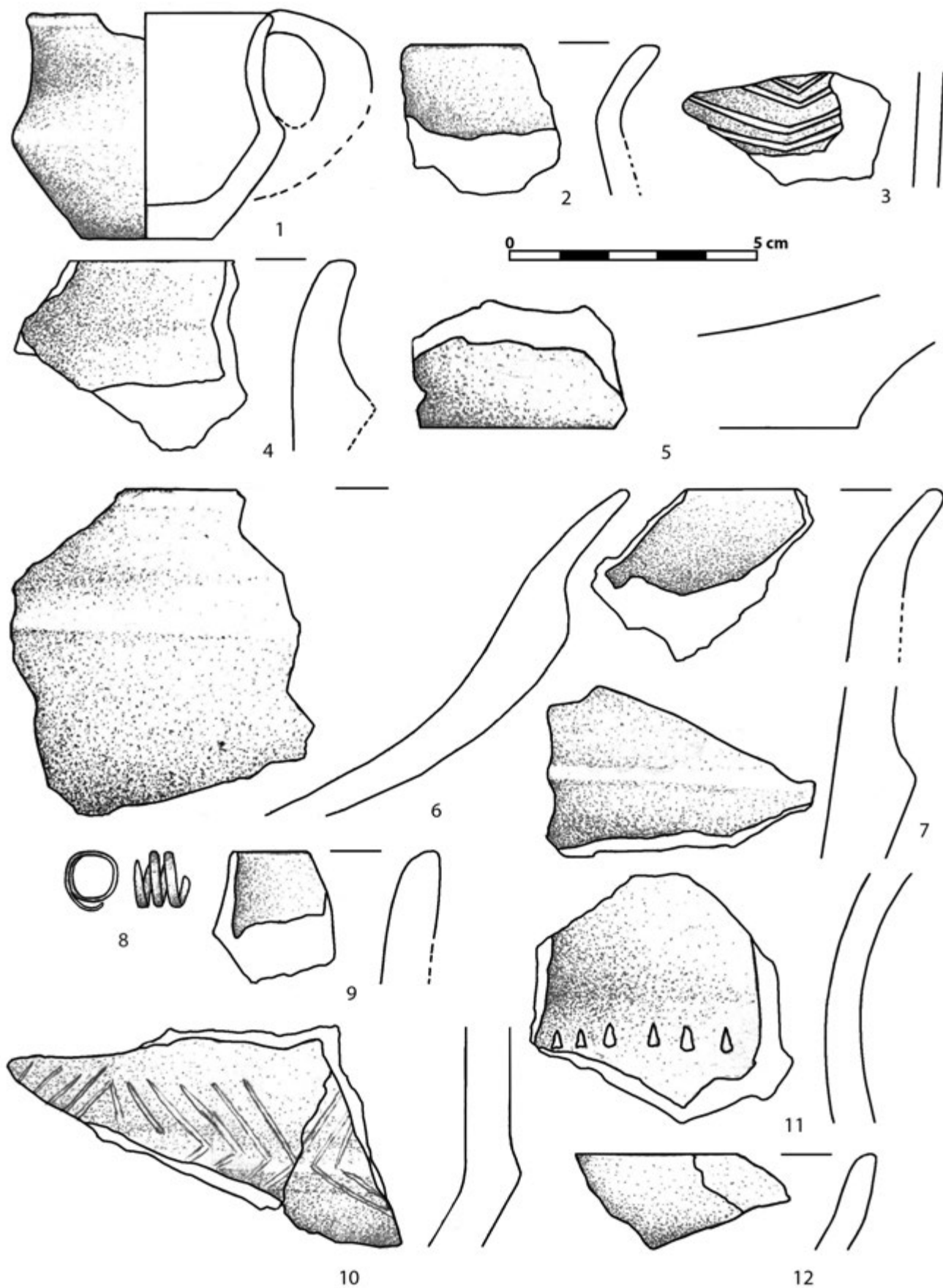
Inwentarz: 1. Fragment górnej części naczynia wazowatego; powierzchnia zewnętrzna szara, wewnętrzna czarna, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 4). 2. Fragment niewielkiego naczynka wazowatego; powierzchnie jasnobrunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 2: 2). 3. Niewielki fragment środkowej części naczynia z ornamentem ukośnych linii rytych; powierzchnie przepalone (?), zewnętrzna szaroczarne, wewnętrzna szarobrunatna, szorstkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 3). 4. Fragment dolnej części naczynia; powierzchnia zewnętrzna brunatna, spód dna

oraz powierzchnia wewnętrzna czarna, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 4). 5. 8 fragmentów ceramiki; powierzchnie jasnobrunatne i szarobrunatne, gładkie, w 3 fragmentach zewnętrzne chropowate, w domieszcze tłuczeń kamienny oraz ceramiczny w 5 fragmentach. 6. 2 fragmenty ceramiki; powierzchnie obustronnie szaroczarne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny.

Grób III/2014 (bezpopełnicowy, częściowo zniszczony)

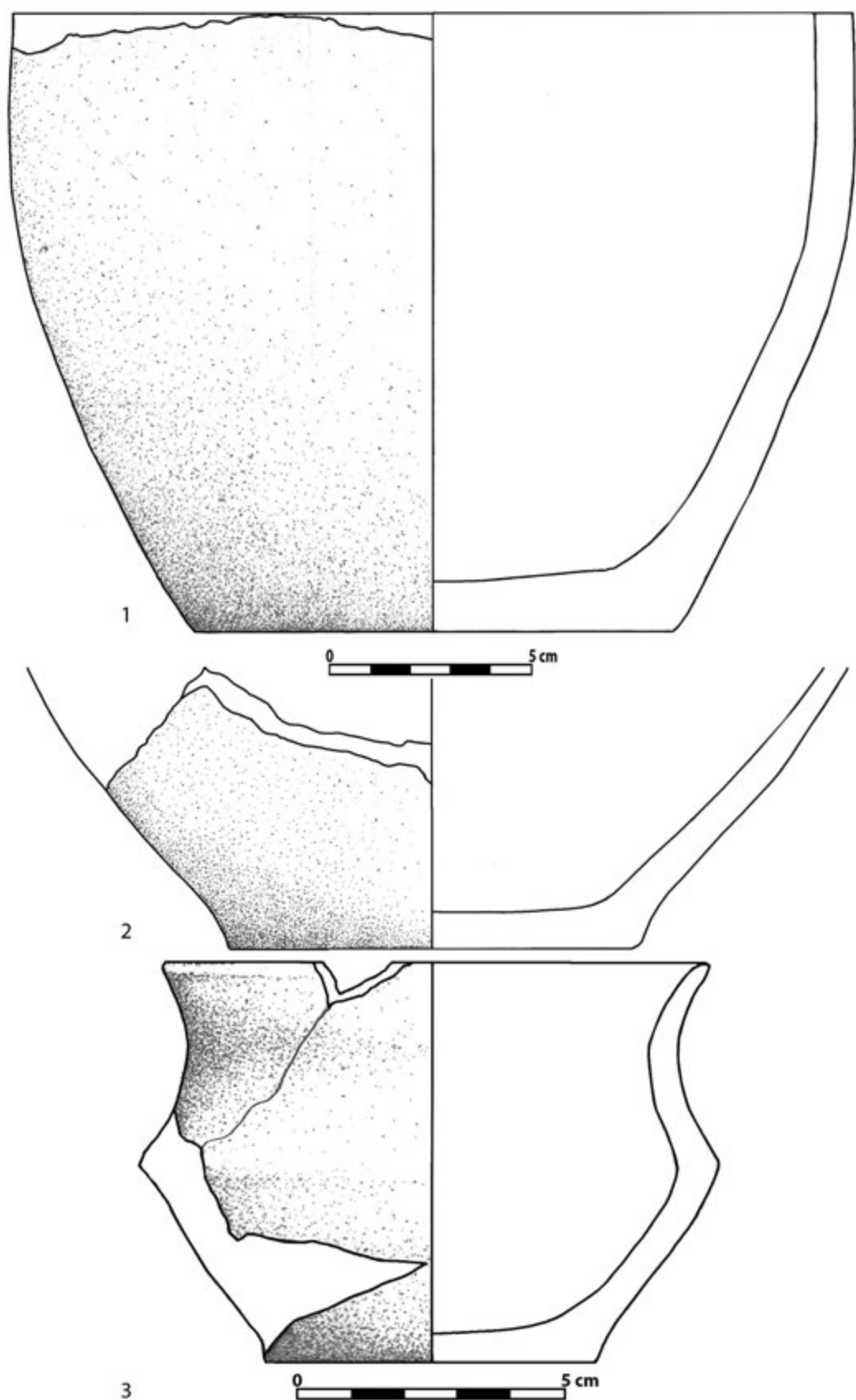
Na głębokości 50–57 cm odkryto ciemny zarys jamy wraz z przepalonymi kośćmi (ryc. 5: 2).

Inwentarz: 1. 2 fragmenty misy silnie profilowanej z wychylnym wylewem; powierzchnie brunatne, zewnętrzna w dużej części szaroczarne, obustronnie gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 6). 2. Niewielki fragment górnej części naczynia; powierzchnie ciemnoszare, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 9). 3. 3 fragmenty naczynia wazowatego, w tym część wylewu oraz załomu brzuśca; powierzchnie szaroczarne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 7). 4. Kółko – skręt 2,5 zwojowy z rozklepanego drutu o przekroju płaskim; średnica 1,1 cm, grubość drutu 0,2 cm (ryc. 2: 8). 5. 3 fragmenty ceramiki; powierzchnie zewnętrzne szaroczarne, wewnętrzne brunatne, obustronnie gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny. 6. 4 fragmenty ceramiki; powierzchnie zewnętrzne brunatne i szarobrunatne, wewnętrzne czarne i szaroczarne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny oraz ceramiczny w 2 fragmentach. 7. 8 fragmentów ceramiki; powierzchnie jasnobrunatne i szarobru-

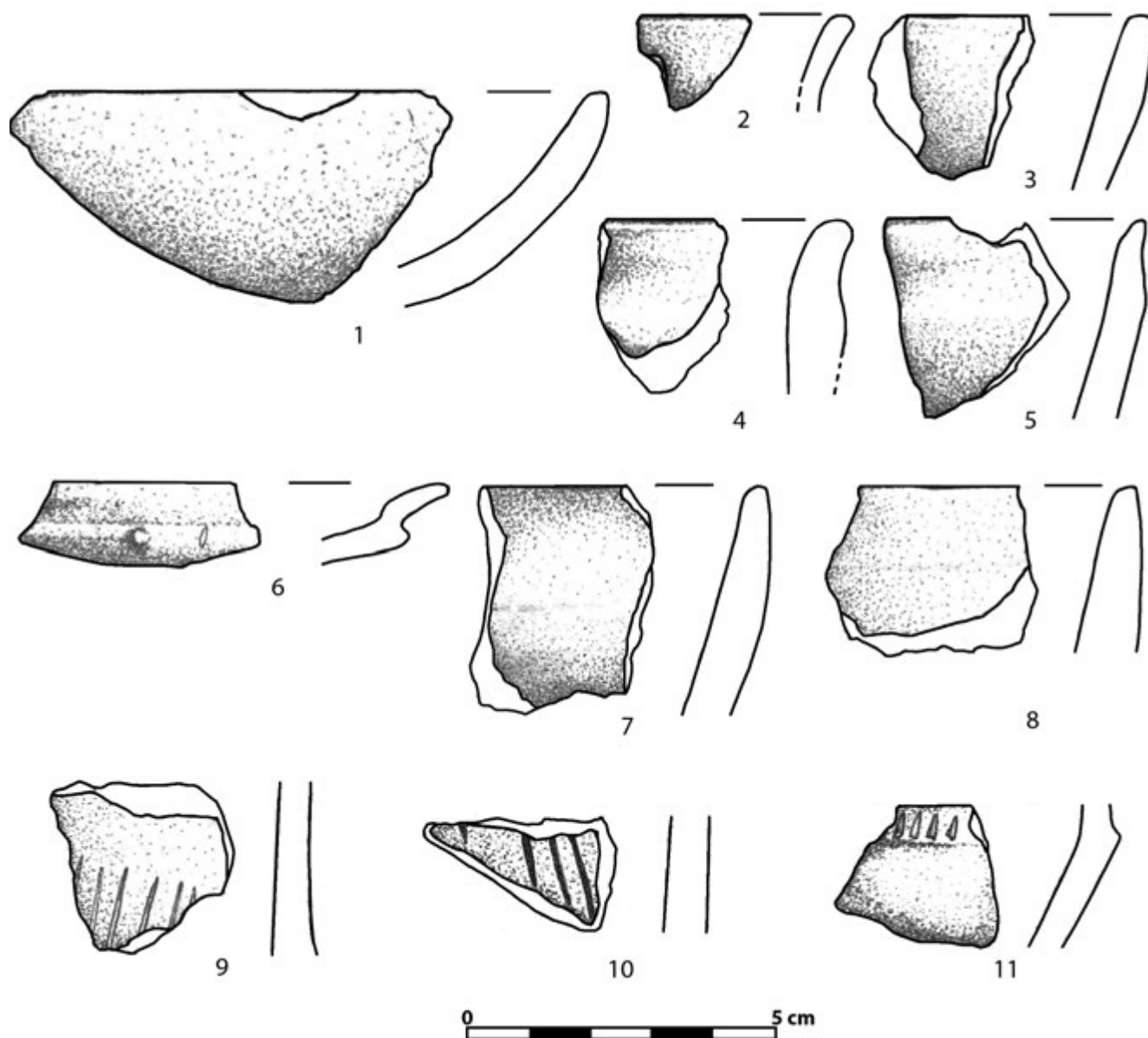

Ryc. 2. Wierzawice, stan. 18. Materiały z cmentarzyska (ceramika: 1-7, 9-12; brąz: 8): 1 – grób I/2014; 2-5 – grób II/2014; 6-9 – grób III/2014; 10 – grób V/2014; 11-12 – grób VI/2014

Abb. 2. Wierzawice, Fst. 18. Materialien aus dem Gräberfeld (Keramik: 1-7, 9-12; Bronze: 8): 1 – Grab I/2014; 2-5 – Grab II/2014; 6-9 – Grab III/2014; 10 – Grab V/2014; 11-12 – Grab VI/2014

Ryc. 3. Wierzawice, stan. 18. Materiały z cmentarzyska (ceramika: 1-3): 1 – grób VI/2014; 2-3 – materiały luźne
 Abb. 3 . Wierzawice, Fst. 18. Materialien aus dem Gräberfeld (Keramik: 1-3): 1 – Grab VI/2014; 2-3 – Lesefunde

Ryc. 4. Wierzawice, stan. 18. Materiały z cmentarzyska (ceramika: 1–11): 1–11 – materiały luźne
 Abb. 4. Wierzawice, Fst. 18. Materialien aus dem Gräberfeld (Keramik: 1–11): 1–11 – Lesefunde

natne, głównie gładkie, w 2 fragmentach zewnętrzne lekko szorstkie, w domieszce tłuczeń kamienny oraz ceramiczny w 5 fragmentach. 8. Fragment ceramiki; powierzchnia zewnętrzna zniszczona, wewnętrzna szarobrunatna, gładka, w domieszce tłuczeń kamienny. 9. Kości (309,7 g) osobnika w wieku *Infans II* – *Iuvenis* o nieokreślonej płci.

Grób IV/2014 (popielnicowy, częściowo zniszczony)

Na głębokości 43 cm odkryto fragmenty zniszczonej popielnicy wraz z przepalonymi kośćmi. Grób został uszkodzony prawdopodobnie podczas układania nasypu drogi.

Inwentarz: 1. 12 niecharakterystycznych fragmentów naczynia – popielnicy; powierzchnie zewnętrzne chropowate, jasnobrunatne, wewnętrzne gładkie barwy szarobrunatnej, w domieszce tłuczeń kamienny i ceramiczny. 2. Kości ludzkie (120,4 g) – płeć i wiek osobnika nieokreślone.

Grób V/2014 (popielnicowy, częściowo zniszczony)

Na głębokości 45 cm odkryto fragmenty zniszczonej popielnicy wraz z przepalonymi kośćmi. Grób został uszkodzony prawdopodobnie podczas układania nasypu drogi.

Inwentarz: 1. 9 fragmentów naczynia wazowatego – popielnicy, zdobionego na załomie brzuśca ornamentem rytym w postaci ukośnych kresek, odchodzących w górę i dół; powierzchnia zewnętrzna szaroczarna, wewnętrzna brunatna, obustronnie gładkie, w domieszce tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 2: 10). 2. Kości ludzkie (33,6 g) osobnika w wieku powyżej *Infans I* o nieokreślonej płci.

Grób VI/2014 (popielnicowy, częściowo zniszczony)

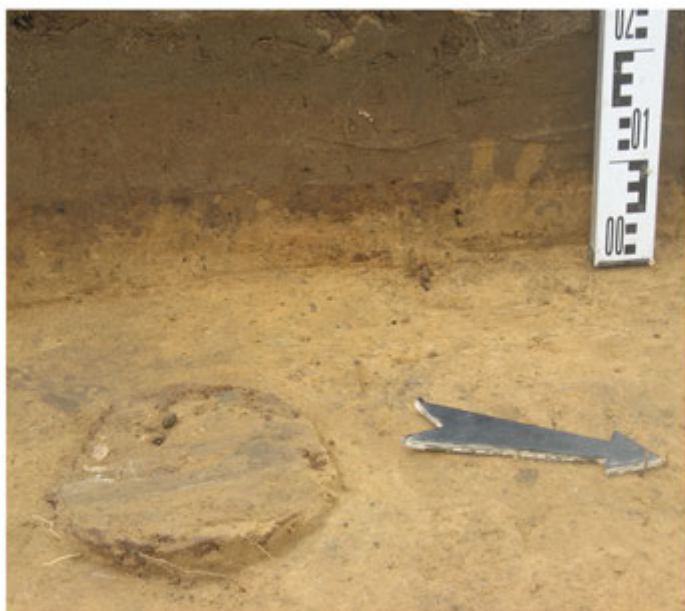
Na głębokości 40–55,5 cm odkryto popielnicę z przepalonymi kośćmi wewnątrz (ryc. 5: 3–4).

1

2

3

4

Ryc. 5. Wierzawice, stan. 18. Fotografie grobów: 1 – grób I/2014; 2 – grób III/2014; 3–4 – grób VI/2014
 Abb. 5. Wierzawice, Fst. 18. Fotos der Gräber: 1 – Grab I/2014; 2 – Grab III/2014; 3–4 – Grab VI/2014

Inwentarz: 1. 17 fragmentów naczynia garnkowatego – popielnicy, w tym część dolna oraz fragment szyjki z ornamentem stempelkowym; powierzchnie szarobrunatne, zewnętrzna szorstka, wewnętrzna gładka, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny; średnica dna 12 cm (ryc. 2: 11; 3: 1). 2. 7 fragmentów małej misy, w tym 2 fragmenty wylewów; powierzchnie szarobrunatne, obustronnie gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 2: 12). 3. Kości ludzkie (943,2 g) osobnika w wieku *Adultus* lub powyżej o nieokreślonej płci.

MATERIAŁY LUŻNE

W trakcie prac na stan. 18 pozyskano 95 fragmentów ceramiki luźnej, pochodzącej ze zniszczonych pochówków, które jednak nie pozwalają na określenie zarówno formy, jak i liczby zespołów grobowych.

Inwentarz: 1. Fragment górnej i środkowej części misy; powierzchnie szarobrunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 4: 1). 2. Niewielki fragment wylewu; powierzchnie jasnobrunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 4: 2). 3. Fragment wylewu małego naczynka; powierzchnie jasnobrunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 4: 3). 4. Fragment wylewu; powierzchnie szarobrunatne, zewnętrzna lekko szorstka, wewnętrzna gładka, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 4: 4). 5. Fragment górnej części naczynia; powierzchnie brunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 4: 5). 6. Część niewielkiego naczynka wazowatego; powierzchnia zewnętrzna jasnobrunatna, wewnętrzna szara, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny; średnica dna 6 cm, średnica brzuśca 10,8 cm, średnica wylewu 10 cm, wysokość 7,6 cm (ryc. 3: 3). 7. Fragment górnej i środkowej części małej miseczki o esowatym profilu, na załamie brzuśca zdobiona pojedynczym guzkiem oraz odciskiem paznokcia; powierzchnie szarobrunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń

kamienny (ryc. 4: 6). 8. Fragment górnej części misy; powierzchnie brunatne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny (ryc. 4: 7). 9. Niewielki fragment wylewu; powierzchnie brunatne, lekko szorstkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 4: 8). 10. 2 fragmenty środkowej części prawdopodobnie tego samego naczynia z widocznym rytym ornamentem krótkich, ukośnych kresiek; powierzchnie zewnętrzne czarne, wewnętrzna brunatna, w drugim fragmencie starta, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 4: 9–10). 11. Niewielki fragment załomu brzuśca prawdopodobnie naczynia wazowatego z ornamentem stempelkowym w postaci jednego, poziomego pasma; powierzchnia zewnętrzna czarna, wewnętrzna brunatna, prawie cała zniszczona, obustronnie gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny (ryc. 4: 11). 12. 3 fragmenty dna; powierzchnie zewnętrzne jasnobrunatne, wewnętrzne czarne, gładkie, w domieszcze tłuczeń kamienny; średnica dna 10,5 cm (ryc. 3: 2). 13. 2 niewielkie fragmenty zniszczonych den; powierzchnie szarobrunatne, zewnętrzne szorstkie, wewnętrzna gładka i zniszczona, w domieszcze tłuczeń kamienny. 14. 3 niewielkie fragmenty środkowej części naczynia; powierzchnie jasnobrunatne, gładkie, wewnętrzne w 2 fragmentach zniszczone, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny. 15. 20 fragmentów różnych naczyń; powierzchnie zewnętrzne czarne, wewnętrzne brunatne i szarobrunatne, obustronnie gładkie, w jednym fragmencie zewnętrzna intensywnie wygładzana, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny. 16. 44 fragmenty ceramiki; powierzchnie obustronnie jasnobrunatne i szarobrunatne, o powierzchniach zewnętrznych gładkich, szorstkich i chropowatych, wewnętrznych gładkich, w domieszcze tłuczeń kamienny oraz ceramiczny w 29 fragmentach. 17. 4 fragmenty ceramiki o powierzchniach czarnych i szaroczarnych, gładkich, w domieszcze tłuczeń kamienny. 18. 2 fragmenty o powierzchniach zewnętrznych zniszczonych, wewnętrznych jasnobrunatnych, gładkich, w domieszcze tłuczeń kamienny i ceramiczny.

ANALIZA MATERIAŁÓW

Ogółem podczas badań odkryto 6 grobów, chociaż stopień ich zachowania nie zawsze pozwala w sposób kategoriyczny rozstrzygnąć o ich formie oraz tzw. materiały luźne, pochodzące ze zniszczonych pochówków. Materiały ruchome to prawie wyłącznie zabytki ceramiczne w liczbie 177 fragmentów. Jedynym odstępstwem od tego jest kółko – skręt wykonany z brązowego drutu. W zdecydowanej większości ceramika reprezentowana jest przez niecharakterystyczne części naczyń, nie pozwalające na określenie ich pierwotnego wyglądu lub taksonomii. Tylko w jednym przypadku odkryto prawie całe naczynie (ryc. 2: 1), a w drugim zrekonstruowano częściowo formę (ryc. 3: 3).

Technologia, czyli sposób wykonania ceramiki, pozwala na pewne rozdzielenie dostępnych materiałów na kilka grup, dla których cechami dystynktywnymi są faktura powierzchni oraz jej barwa (S. Czopek 2001, s. 122). Zdecydowanie najliczniej (111 fragmentów, 62,7%) reprezentowane są naczynia obustronnie brunatne (grupa technologiczna III). Drugą pod względem frekwencji (37 fragmentów, 21%) jest ceramika należąca do I grupy technologicznej, czyli gładkościenna (czasami bardzo intensywnie wygładzana), o powierzchni zewnętrznej czarnej, szaroczarnej i ciemnoszarej, a wewnętrznej brunatnej. Zdecydowanie rzadziej odnotowywane są ułamki naczyń grupy II (4,5%), czyli ceramika gładkościenna, o powierzchni zewnętrznej brunatnej, wewnętrznej czarnej oraz grupa technologiczna IV (6,2%), do której zaliczamy naczynia gładkie, obustronnie czarne. W całym zbiorze analizowanej ceramiki

10 fragmentów (5,6%) posiadało zniszczone powierzchnie, nie pozwalające na ich właściwe przyporządkowanie.

Formy garnkowate reprezentowane są przez jedno naczynie – popielnicę z grobu VI/2014 (ryc. 3: 1). Zachowała się ona częściowo, mniej więcej do połowy pierwotnej wysokości. Z powodu braku górnej części naczynia, nie można dokładniej określić formy taksonomicznej. Można natomiast stwierdzić, że naczynia tego typu posiadają stosunkowo szeroką chronologię, chociaż ich upowszechnienie wiązać należy raczej z wczesną epoką żelaza (K. Moskwa 1976, s. 55).

Zdecydowanie częściej w analizowanym zbiorze ceramiki notowane są naczynia wazowate. Jest to też grupa cechująca się pewnym zróżnicowaniem wewnętrznym. Do najlepiej zachowanych form należy wazka odkryta bez kontekstu (ryc. 3: 3). Jest to naczynie cechujące się dwustożkowatym profilem, łagodnym przejściem w szyjkę i nieznacznie wychylonym wylewem, który ma średnicę zbliżoną do objętości brzuśca. Drugą grupę stanowią naczynia o podobnej profilacji, różniące się jednak innym ukształtowaniem górnej części, z wyodrębnioną stożkowatą lub cylindryczną szyjką (ryc. 2: 11; ryc. 4: 11). Z mniejszą pewnością jako naczynia wazowate uznać można niewielkie, pochodzące z górnych części fragmenty naczyń (ryc. 2: 2; 2: 4; 2: 7). W grupie tej zwraca uwagę występowanie ornamentu lokalizowanego na załamie brzuśca albo powyżej niego. Tworzą go głównie elementy ryte w formie równoległych, ukośnych linii rytch (ryc. 4: 9–10) lub też, jak na naczyniu z grobu IV/2015, w bardziej rozbudowanym układzie

(ryc. 2: 11). Ostatni z wymienionych wątków posiada pewne analogie do ornamentu występującego na naczyniu wazowym w grobie 122 z cmentarzyska w Kłyżowie (K. Trybała-Zawisła 2012, s. 61; tabl. XXV: 2).

Stosunkowo licznie w omawianym materiale notowane są misy, które pierwotnie mogły spełniać funkcję przystawek (naczynia miniaturowe) lub też nakrycia urny (formy większych rozmiarów). W omawianej grupie wyróżnić można dwa zasadnicze typy. Pierwszy to misy o esowatym profilu, do których zaliczyć można egzemplarz z grobu III/2014 (ryc. 2: 6) oraz niewielka miseczka odkryta bez kontekstu, zdobiona dodatkowo na załomie brzuśca niewielkim plastycznym guzkiem (ryc. 4: 6). Do drugiej grupy przyporządkować można formy stożkowate o prostych ściankach lub łukowatym profilu (ryc. 2: 12; 3: 1, 3: 3; 3: 5; 3: 7). Naczynia tego typu należą do szczególnie często notowanych na cmentarzyskach tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, przez co są całkowicie nieprzydatne do analiz chronologicznych (M. S. Przybyła 2003, s. 30).

Kolejną formę stanowi jeden odkryty kubek/czerpak pochodzący z grobu I/2014, zachowany prawie w całości (ryc. 2: 1). Jest to naczynie charakteryzujące się łagodnym profilowaniem, o zbliżonych średnicach brzuśca i wylewu, zaopatrzone w szerokie taśmowate ucho. Formy tego typu generalnie uznawane są za długotrwałe, ale relatywnie częściej występujące w starszych niż młodszych fazach rozwoju omawianej jednostki kulturowej (S. Czopek 2004, s. 86). Na taką pozycję chronologiczną wskazuje również typ zastosowanego obrządku pogrzebowego, w tym wypadku inhumacji. Pochówki tego typu notowane są wyłącznie w ramach najstarszej fazy rozwoju tarnobrzeskiej kultury łużyckiej (S. Czopek 2002, s. 237).

W całym zbiorze ceramiki fragmenty ornamentowane stanowią niewielki odsetek. Z reguły ozdabiane były brzuśce i górne części naczyń. Najczęściej występującym typem jest ornament wykonany techniką rytą. Przyjmuje on formy albo pojedynczych ukośnych linii (ryc. 4: 9–10) lub też bardziej rozbudowanych, zwielokrotnionych układów (ryc. 2: 3; 2: 11). Na dwóch fragmentach ceramiki odnotowano istnienie zdobienia wykonanego stempelkiem (ryc. 2: 10–11). Ornamen-

tykę plastyczną reprezentuje niewielki guzek umieszczony na załomie miniaturowej miseczki znalezionej luźno (ryc. 4: 6).

Jedynym zabytkiem metalowym wśród omawianej grupy zabytków jest kółko – skręt 2,5 zwojowy, wykonany z rozklepanego drutu brązowego (ryc. 2: 8), pochodzący z grobu bezpopielnicowego III/2012. Przedmioty tego typu są bardzo powszechne, stanowiąc najczęściej występujący element metalowy w inwentarzach grobowych. Dlatego też są formą zupełnie nieprzydatną do analiz chronologicznych (S. Czopek 2001, s. 148).

OBRZĄDEK POGRZEBOWY

Ogółem na cmentarzysku odkryto sześć pochówków związanych z tarnobrzeską kulturą łużycką. Wypowiadanie się w kwestii cech obrządku pogrzebowego w tym przypadku, kiedy z jednego stanowiska mamy rozpoznane ponad 900 grobów, nie może być wiążące. Zasadne jest jednak wskazanie pewnych ogólnych wniosków. Zdecydowanie najliczniej rozpoznane są pochówki ciałopalne, z których częstsze są takie, gdzie skremowane szczątki umieszczone zostały w specjalnym naczyniu – popielnicy. Uwaga ta doskonale wpisuje się w ogólny obraz rytuału pogrzebowego, określonego na podstawie innych cmentarzysk. Na wielu z nich pochówki popielnicowe wyraźnie dominują, bardzo często osiągając frekwencję powyżej 90% wszystkich grobów (S. Czopek 2001, s. 153, tabela IX). Inną formę pochówku ciałopalnego stanowią formy bezpopielnicowe, gdzie szczątki zmarłego złożone zostały bezpośrednio w jamie grobowej. Typ ten reprezentuje grób III/2014. Na osobne omówienie zasługuje również prawdopodobny pochówek szkieletowy (I/2014), który został prawie całkowicie zniszczony przez dwa wkopy nowożytnie. Groby tego typu notowane są na cmentarzyskach w najstarszej fazie kształtowania się tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, chociaż nie jest ostatecznie wyjaśniona kwestia ich wzajemnej relacji chronologicznej w stosunku do najstarszych form ciałopalnych (S. Czopek 2002, s. 244). Z omawianego cmentarzyska znanych jest co najmniej 5 kolejnych pochówków szkieletowych (K. Ormian, J. Wróbel 2007, s. 543).

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA

Analizę antropologiczną zachowanych szczątków przeprowadzono makroskopowo, według standardowych procedur stosowanych w antropologii fizycznej (J. E. Buikstra, D. H. Ubelaker 1994;

J. Piontek 2002; D. H. Ubelaker 2009). Grób III/2014 należy do typu grobów bezpopielnicowych, zaś pozostałe trzy, w których znaleziono kości (IV–VI/2014), do popielnicowych. Wyłącznie w przypadku

Tabela 1

Wierzawice, stan. 18. Masa kości (w gramach) w poszczególnych grobach

Tabelle 1

Wierzawice, Fst. 18. Knochengewicht (in Gramm) in den einzelnen Gräbern

Nr grobu	Masa całkowita	Kości bardzo silnie i silnie rozdrobnione	Czaszka	Kości długie (istota zbita)	Istota gąbczasta (nasady i inne)	Pozostałe kości szkieletu pozaczaszkowego
III/2014	309,7	25,8	8,9	211,1	54,3	9,6
IV/2014	120,4	108,0	4,5	5,0	–	2,9
V/2014	33,6	16,3	2,7	13,1	1,5	–
VI/2014	943,1	384,9	71,5	309,8	82,1	94,8

Tabela 2

Wierzawice, stan. 18. Grób VI/2014 – masa kości (w gramach) w poszczególnych warstwach

Tabelle 2

Wierzawice, Fst. 18. Grab VI/2014 – Knochengewicht (in Gramm) in den einzelnen Schichten

Warstwa [cm]	Kości bardzo silnie i silnie rozdrobnione	Czaszka	Kości długie (istota zbita)	Istota gąbczasta (nasady i inne)	Pozostałe kości szkieletu pozaczaszkowego	Łącznie
Wydzielone z ceramiki	–	6,0	14,2	4,4	3,3	27,9
15	35,4	36,4	17,4	–	17,3	106,5
15-11	59,9	23,3	77,6	24,1	21,7	206,6
11-9	45,7	5,0	23,2	7,2	5,1	86,2
9-6	56,5	–	25,0	10,3	6,2	98,0
6-4	87,3	0,2 (ząb)	115,2	36,1	38,6	277,4
4-0	100,1	0,6 (zęby)	37,2	–	2,6	140,5
Całość	384,9	71,5	309,8	82,1	94,8	943,1

Ryc. 6. Wierzawice, stan. 18. Fotografie: 1 – grób III/2014, rozdrobnione fragmenty trzonów kości długich kończyn; 2 – grób III/2014, większe fragmenty trzonów kości długich kończyn; 3 – grób IV/2014, niediagnostyczne fragmenty kostne, silnie i bardzo silnie rozdrobnione; 4 – grób V/2014 – przeważający stan zachowania szczątków kostnych, silnie rozdrobnione niediagnostyczne ułamki

Abb. 6. Wierzawice, Fst. 18. Fotos: 1 – Grab III/2014, zerstückelte Fragmente der Langknochenschäfte der Extremitäten; 2 – Grab III/2014, größere Fragmente der Langknochenschäfte der Extremitäten; 3 – Grab IV/2014, diagnostisch nicht aussagekräftige stark und sehr stark zerstückelte Knochenfragmente; 4 – Grab V/2014 – Erhaltungszustand der Knochenfragmente, meistens stark zerstückelte und diagnostisch nicht aussagekräftige Bruchstücke

1

2

3

4

Ryc. 7. Wierzawice, stan. 18. Fotografie: 1 – grób VI/2014, eksploracja popielnicy, poziom ok. 15 cm; 2 – grób VI/2014, eksploracja popielnicy, poziom ok. 11 cm; 3 – grób VI/2014, eksploracja popielnicy, poziom ok. 6 cm; 4 – grób VI/2014, eksploracja popielnicy, poziom ok. 4 cm

Abb. 7. Wierzawice, Fst. 18. Fotos: 1 – Grab VI/2014, Exploration der Urne, Tiefe ca. 15 cm; 2 – Grab VI/2014, Exploration der Urne, Tiefe ca. 11 cm; 3 – Grab VI/2014, Exploration der Urne, Tiefe ca. 6 cm; 4 – Grab VI/2014, Exploration der Urne, Tiefe ca. 4 cm

grobu VI/2014 jego stan pozwolił na warstwową eksplorację popielnicy. Dzięki temu podjęto próbę uchwycenia wzajemnego ułożenia kości w naczyniu. Dokonano charakterystyki przepalonych szczątków kostnych, tj. ustalono ich masę (tabela 1 i 2), ewentualnie także liczbę, barwę, stopień przepalenia i rozdrobnienia. Spośród licznych ułamków wydzielono kości czaszki (mózgoczaszki ze szwami i bez szwów, twarzoczaszki, uzębienie), kręgi, kości rąk, stóp, charakterystyczne nasady oraz wszelkie inne elementy dające się przyporządkować do określonej partii szkieletu (A. Bochenek, M. Reicher 1952). Osobno wydzielono fragmenty trzonów kości długich. W niektórych przypadkach możliwe było połączenie rozdzielonych elementów, uzyskując tym samym fragmenty większych rozmiarów (ryc. 6: 2). Powyższe zabiegi miały na celu poznanie charakteru badanych grobów, ale przede wszystkim ustalenie wieku (J. Piontek 1999; L. Scheuer, S. Black 2004) i płci zmarłych (J. Piontek 1999). Niestety wybiórczo zachowane kości, jak też ich stan, nie pozwoliły na jednoznaczną odpowiedź w tej kwestii.

Grób III/2014 (bezpapielnicy)

Wiek	<i>Infans II – Iuvenis</i>
Płeć	nieokreślona
Masa	309,7 g, w tym 25,8 g bardzo silnie rozdrobnionych (do ok. 10 mm)
Liczba kości	389 oraz bardzo silnie rozdrobnione ułamki (25,8 g)
Barwa	jasnokremowa; 1 ułamek trzonu kości długiej czarny (0,3 g)
Stopień przepalenia	bardzo dobry, st. 5, równomierny
Stopień rozdrobnienia	bardzo silny-średni, liczne ułamki do ok. 20 mm, maksymalny rozmiar fragmentów trzonów kości długich: 69 mm, 59 mm, 55 mm (bez rekonstrukcji); 86 mm, 75 mm i ok. 65 mm (ok. 5 fragmentów) po częściowej rekonstrukcji; fragmenty mózgowiczaszki 30x20 mm, 26x19 mm
Ułożenie kości	nieustalone

Kości czaszki: 4 nieduże, bardzo delikatne, rozwarstwione ułamki mózgowiczaszki z wolnymi szwami oraz 2 bez szwów, część wyrostka zębodołowego prawej szczęki z zębodołami dla I¹, I², C i fragmentem przednim szwu podniebiennego podłużnego, fragment głowy żuchwy (przekrój podłużny; szer. 13 mm), 3 fragmenty nieokreślone.

Uzębienie: delikatny, pojedynczy korzeń zęba siecznego (I).

Kości szkieletu pozaczaszkowego: 5 fragmentów kręgów, tj. 2 fragmenty trzonów, 2 wyrostki stawowe, część wyrostka poprzecznego; fragment paliczka bliższego/środkowego ręki, górny fragment kości śródstopia; 6 większych fragmentów istoty gąbczastej (nasad) dł. do ok. 45 mm, 29 mniejszych ułamków istoty gąbczastej oraz 5 charakterystycznych fragmentów nasad (17,5 g), tj. nieprzyrośnięta nasada dalsza prawej kości łokciowej, ułamek głowy kości promieniowej, fragment nasady dalszej kości promieniowej (nie można ocenić, czy była już przyrośnięta do trzonu), fragment nasady bliższej kości piszczelowej (?) (44x35 mm) oraz fragment pochodzący z tej okolicy (?); co najmniej 329 fragmentów trzonów kości długich kończyn (ryc. 6: 1–2), w tym 2 masywniejsze (dł. 69 mm i 62 mm – ten złożony z 2 części), fragment lewej kości promieniowej (dł. 54 mm), 2 mniejsze fragmenty kości promieniowej (dł. 33 mm i 32 mm), fragment kości strzałkowej (dł. 59 mm) oraz ułamki bardzo silnie rozdrobnione (dł. do ok. 10 mm; 25,8 g); 1 ułamek trzonu kości długiej zabarwiony na czarno (0,3 g).

Ułożenie kości w grobie jest nieznane. Głowa kości śródstopia złączona z trzonem, natomiast nasada dalsza kości łokciowej pozosta-

ła nieprzyrośnięta do trzonu. Powyższe aspekty mogą wskazywać na zgon w wieku *Infans II – Iuvenis*. Płeć zmarłego pozostaje nieustalona.

Grób IV/2014 (popielnicowy)

Wiek	nieustalony
Płeć	nieokreślona
Masa	120,4 g, w tym 108,0 g kości rozdrobnionych (do 30 mm)
Liczba kości	liczne silnie i bardzo silnie rozdrobnione ułamki
Barwa	kremowa
Stopień przepalenia	dobry, st. 4, równomierny
Stopień rozdrobnienia	średnio do ok. 15 mm, 2 najdłuższe fragmenty trzonów kości długich: 51 mm i 38 mm
Ułożenie kości	nieustalone, grób uszkodzony

Kości czaszki: 5 niedużych i delikatnych ułamków, w tym ułamek łuski skroniowej, fragment wyrostka zębodołowego szczęki z 2 pojedynczymi zębodołami, z czego w jednym utkwiony jest korzeń zęba.

Kości szkieletu pozaczaszkowego: ułamek trzonu kręgu szyjnego (?) oraz 3 ułamki kręgów z wyrostkami stawowymi, delikatne ułamki nasad 2 paliczków; ułamki kości długich, przeważający rozmiar do ok. 30 mm, 2 największe fragmenty dł. 51 mm i 38 mm.

Ułożenie kości w popielnicy jest nieznane z powodu uszkodzenia grobu. Pozostałości kostne są w dużej mierze niediagnostyczne, przeważają nieduże ułamki (ryc. 6: 3). Trzony kości długich są niemasywne, istota zbita jest dość cienka. Nie są to jednak wystarczające wyznaczniki wieku, a tym bardziej płci zmarłego.

Grób V/2014 (popielnicowy)

Wiek	powyżej <i>Infans I</i>
Płeć	nieokreślona
Masa	33,6 g, w tym 16,3 g ułamków mocno rozdrobnionych
Liczba kości	liczne silnie i bardzo silnie rozdrobnione ułamki
Barwa	kremowa
Stopień przepalenia	dobry, st. 4, równomierny
Stopień rozdrobnienia	liczne ułamki do 15 mm, maksymalny rozmiar fragmentów trzonów kości długich: 54 mm, 37 mm (po złączeniu 2 części każdy), fragment mózgowiczaszki 39x28 mm
Ułożenie kości	nieustalone, grób uszkodzony

Kości czaszki: rozwarstwiony fragment mózgowiczaszki (39x28 mm) z okolicy górnego brzegu oczodołu (brzeg ostry) i tegoż fragmentu kości czołowej.

Kości szkieletu pozaczaszkowego: nieduży fragment nasady (istota gąbczasta); kilka większych pojedynczych fragmentów trzonów kości długich (połączono po 2 elementy uzyskując 2 większe fragmenty), ułamki rozdrobnione do ok. 15 mm.

Ułożenie kości w popielnicy jest nieznane z powodu uszkodzenia grobu. Pozostałości kostne są właściwie niediagnostyczne (ryc. 6: 4). Można z całą pewnością wykluczyć wczesny wiek dziecięcy (*Infans I*). Morfologia górnego brzegu oczodołu nie jest typowa dla dorosłego mężczyzny, jednak z uwagi na nieustalony bliżej wiek zmarłego, powstrzymano się od określenia jego płci.

1

2

3

4

5

- Ryc. 8. Wierzawice, stan. 18. Fotografie: 1 – grób VI/2014, kości mózgoczaszki przed eksploracją, poziom ok. 9 cm; 2 – grób VI/2014, kości mózgoczaszki po eksploracji, poziom ok. 9 cm; 3 – grób VI/2014, nasada bliższa kości udowej, poziom ok. 11-9 cm; 4 – grób VI/2014, ułamki ciemno zabarwione, fragmenty trzonów kości długich kończyn, kręgi piersiowe, poziom ok. 5 cm; 5 – grób VI/2014, ułamki kości długiej słabiej przepalane (2,6 g), poziom ok. 5 cm
- Abb. 8. Wierzawice, Fst. 18. Fotos: 1 – Grab VI/2014, Hirnschädelknochen vor der Exploration, Tiefe ca. 9 cm; 2 – Grab VI/2014, Hirnschädelknochen nach der Exploration, Tiefe ca. 9 cm; 3 – Grab VI/2014, Oberschenkelknochenkopf, Tiefe ca. 11-9 cm; 4 – Grab VI/2014, dunkle Bruchstücke, Fragmente der Langknochenschäfte der Extremitäten, Brustwirbel, Tiefe ca. 5 cm; 5 – Grab VI/2014, schwach gebrannte Bruchstücke eines Langknochens (2,6 g), Tiefe ca. 5 cm

Wiek	<i>Adultus</i> lub powyżej
Płeć	nieokreślona
Masa	943,2 g (tabela 2), w tym 384,9 g ułamków silnie rozdrobnionych
Liczba kości	co najmniej 508; liczne silnie i bardzo silnie rozdrobnione (384,9 g)
Barwa	kremowo-beżowa; na poziomie 15 cm 8,8 g czarnych ułamków istoty gąbczastej, na poziomie ok. 5 cm 2,6 g ciemnoszarych ułamków należących do jednej kości
Stopień przepalenia	dobry, st. 4, równomierny
Stopień rozdrobnienia	liczne fragmenty do ok. 15 mm, maksymalny rozmiar fragmentów trzonów kości długich: 100 mm (kość ramienna), 94 mm (kość udowa, z kilku części), 65 mm (kość udowa, z 5 części), 56 mm (kość strzałkowa, z 6 części); fragmenty mózgowcaszki: 44x32 mm (z 3 części), 33x30 mm, 35x25 mm (z 4 części), 29x24 mm
Ułożenie kości	przeprowadzono warstwową eksplorację uszkodzonej popielnicy; 3 fragmenty należące do jednej kości długiej ptasiej (dł. 45 mm – z 2 części, średnica 5x4 mm; 0,9 g)

W trakcie eksploracji popielnicy wydzielono następujące warstwy: Ia 15 cm (ryc. 7: 1); I 15–11 cm; II 11–9 cm (ryc. 7: 2); III 9–6 cm; IV 6–4 cm (Ryc. 7: 3); V 4–0 cm (ryc. 7: 4) oraz kości spośród ceramiki.

Kości czaszki: 60 fragmentów mózgowcaszki bez szwów czaszkowych, w większości nierozwarstwionych (max dł.: 40 mm – z 2 części, 30 mm, 25 mm), 18 fragmentów mózgowcaszki ze szwami czaszkowymi bez śladów obliteracji (max rozmiar: 44x32 mm – z 3 części, 33x30 mm z wolnym szwem wieńcowym, 35x25 mm – z 4 części, 29x24 mm), 2 fragmenty okolicy sutkowej, 13 ułamków nieokreślonych.

Uzębienie: korzenie zębów stałych: delikatny korzeń siekacza (I), korzeń pojedynczy, ułamek podwójnego korzenia (P?), 3 ułamki korzeni zębów przedtrzonowych/trzonowych, koniuszek zęba.

Kości szkieletu pozaczaszkowego:

Kręgi: 3 fragmenty trzonu należące do jednego kręgu piersiowego (w tym jeden z wyrostkiem stawowym górnym), 9 ułamków trzonów (w tym 3 kręgów szyjnych), 10 wyrostków stawowych, 7 ułamków.

Fragment wydrążenia stawowego łopatki.

Fragmenty kości miednicznych: fragment zawierający brzeg panewki i szczytową część guza kulszowego, fragment z guzem kulszowym i częścią panewki (po wydobyciu z popielnicy dalsze silne pofragmentowanie), fragment guzowatości kości biodrowej, fragment dł. 47 mm (z 3 części) oraz 12 ułamków.

Fragment rzepki, 2 paliczki środkowe ręki, 2 paliczki środkowe (?) ręki, ułamek paliczka, 2 ułamki kości śródstopia (?).

Fragment głowy kości promieniowej, głowa kości udowej wraz z fragmentem szyjki (po wydobyciu z naczynia zupełnie pofragmentowana), fragmenty 2 głów kości ramiennej/udowej, 2 fragmenty nasady kości długich, 86 ułamków istoty gąbczastej.

Dość dobrze zachowany trzon kości ramiennej (dł. 100 mm – z 2 części, średnica 19x14 mm, obwód 51 mm), mniejszy fragment tej samej (?) kości (dł. 42 mm – z 2 części, przekrój poprzeczny 15 mm) oraz 4 ułamki, 17 dość masywnych fragmentów m.in. kości ramiennej i udowej (max dł. 64 mm, 50 mm – 5 fragmentów), fragment trzonu kości udowej (po rekonstrukcji dł. 94 mm oraz kilka ułamków), drugi fragment trzonu kości udowej (należą do niego ułamki dł.: 65 mm – z 5 części, 50 mm oraz 11 mniejszych), trzeci mocno pofragmentowany (30 fragmentów), fragment trzonu kości piszczelowej z otworem odżywczym (dł. 45 mm), 5 fragmentów kości strzałkowej (?) (dł. 56 mm – z 6 części, dł. 54 mm, 2 dł. 30 mm, 1 dł. 25 mm), 221 ułamków trzonów kości długich (największa długość/rozmiar: 41 mm, 40 mm – z 2 części, 30 mm, 30x20 mm, 28x18 mm), liczne ułamki silnie i bardzo silnie rozdrobnione (394,9 g).

Eksplorację podniszczzonej popielnicy rozpoczęto na wysokości ok. 15 cm. Po odsłonięciu cienkiej górnej warstwy ukazały się równomiernie rozłożone kości (ryc. 7: 1) Odnotowano pewne prawidłowości związane z ich ułożeniem. Kości czaszki, szczególnie części mózgowej, obecne były do poziomu 9 cm (ryc. 8: 1–2). Ułamki korzeni zębów zarejestrowano jeszcze w dolnych partiach popielnicy. Fragmenty kręgów obecne były przede wszystkim w części górnej i środkowej. Podobnie kości rąk i stóp odnotowano na górnym poziomie (warstwa I) oraz odnaleziono pomiędzy luźnymi fragmentami ceramiki. Zaobserwowano też, iż nasada bliższa kości udowej ułożona była w pobliżu trzonu kości udowej oraz fragmentu kości miednicznej. Stanowiła ją głowa wraz z szyjką, dobrze widoczne podczas eksploracji (ryc. 8: 3), ale bardzo kruche, uległy zniszczeniu podczas wyjmowania z popielnicy. Im dalej w głąb naczynia, tym więcej pojawiało się fragmentów trzonów kości długich kończyn górnych i dolnych, jednak mocno splekanych i łamliwych. W trakcie analizy pozyskanych kości, niektóre elementy można było na powrót połączyć.

W górnej części popielnicy (warstwa II) znajdowały się 3 delikatne fragmenty (0,9 g) należące do jednej kości długiej ptaka.

Kości ludzkie były dobrze przepalone, zasadniczo jednolitej, kremowo-beżowej barwy. W górnej części popielnicy, przy jej wyższej zachowanej ścianie (15 cm), zachowało się skupisko czarnych ułamków istoty gąbczastej (8,8 g) (ryc. 7: 1), natomiast dużo niżej, na poziomie ok. 5 cm, w skupisku znajdowało się 2,6 g drobnych ciemnoszarych ułamków należących do jednej kości (ryc. 8: 4–5).

Na kościach mózgowcaszki nie zaobserwowano śladów obliteracji szwów, korzenie zębów należały do generacji zębów stałych, nasady kości długich były przyrośnięte do trzonów. Nie odnotowano żadnych fragmentów świadczących o zgonie w wieku młodzieńczym, ale też z drugiej strony o wieku bardziej zaawansowanym niż *Adultus*. Brak kości diagnostycznych względem określenia płci osobnika. Trudno o tym wnioskować na podstawie masywności dość mocno rozdrobnionych ułamków mózgowcaszki, czy trzonów kości długich.

PODSUMOWANIE

Nowe materiały pozyskane w trakcie prac prowadzonych w 2014 roku wskazują, że pomimo wielu sezonów badań, cmentarzysko to nie zostało zbadane w całości. Potwierdza się bardzo duże zniszczenie materiału zabytkowego przez wcześniej prowadzone inwestycje. Odkryte materiały nie pozwalają niestety, z powodu braku publikacji wcześniej odkrytych grobów, na wyciąganie szerszych wniosków w kwestii jego specyfiki. Na uwagę zasługuje stosunkowo bogate wyposażenie grobów w przedmio-

ty metalowe. Dobrym zobrazowaniem tego faktu jest odkrycie na cmentarzysku żelazne kielno, które na ziemiach polskich są rzadko notowane (Ł. Niemiec 2007, s. 55). Niewątpliwie jest to nekropola, której chronologia obejmuje cały okres trwania tarnobrzeskiej kultury łużyckiej. Można mieć tylko nadzieję, że cmentarzysko to doczeka się w przyszłości pełnego opracowania źródłowego, co z pewnością znacząco uzupełniłoby stan wiedzy dotyczący omawianej jednostki kulturowej.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Bochenek A., Reicher M.
1952 *Anatomia człowieka. Tom 1. Anatomia ogólna. Kości, stawy i więzadła. Mięśnie*, Warszawa.
- Buikstra J. E., Ubelaker D. H.
1994 *Standards for data collection from human skeletal remains* (=Arkansas Archeological Survey Research Series, t. 44), Arkansas.
- Czopek S.
2001 *Pysznica, stanowisko 1 – cmentarzysko ciałopalne z przełomu epok brązu i żelaza*, Rzeszów.
- 2002 Inhumacja i kremacja na cmentarzyskach grupy tarnobrzeskiej, [w:] Wrzesiński J. (red.), *Popiół i kość* (=Funeralia Lednickie, tom 4), Sobótka-Wrocław, s. 231–246.
- 2004 *Cmentarzysko ciałopalne z wczesnej epoki żelaza w Knapach*, Rzeszów.
- 2006 Czas użytkowania cmentarzysk tarnobrzeskiej kultury łużyckiej – możliwości interpretacyjne i uwagi dyskusyjne, „AAR”, t. 1, s. 101–132.
- Kondracki J.
2009 *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Moskwa K.
1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.
- Niemiec Ł.
2007 Żelazne kielno z cmentarzyska w Wierzawicach, pow. Leżajsk, stan. 18 na tle podobnych metalowych zabytków z terenu Polski z wczesnej epoki żelaza, „MSROA”, t. 28, s. 45–58.
- Ormian K.
2008 *Stylistyka nadsańska ceramiki tarnobrzeskiej kultury łużyckiej*, praca doktorska, IA UR, Rzeszów (<http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=2066&from=FBC>).
- Ormian K., Wróbel J.
2007 Pochówki szkieletowe z cmentarzyska ludności tarnobrzeskiej kultury łużyckiej w Wierzawicach stan. 18, pow. Leżajsk, woj. podkarpackie, [w:] Chochorowski J. (red.), *Studia nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza w Europie. Księga poświęcona profesorowi Markowi Gedlowi na pięćdziesięciolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków, s. 543–564.
- Piontek J.
1999 *Biologia populacji pradziejowych*, Poznań.
- 2002 Wpływ procesu kremacji na morfologię kości szkieletu ludzkiego. Wyniki badań eksperymentalnych. [w:] Wrzesiński J. (red.), *Popiół i kość* (=Funeralia Lednickie, tom 4), Sobótka-Wrocław, s. 95–108.
- Przybyła M. S.
2003 Uwagi o chronologii ceramiki grupy tarnobrzeskiej, „MSROA”, t. 24, s. 27–54.
- Scheuer L., Black S.
2004 *The Juvenile Skeleton*, London, Amsterdam.
- Trybała-Zawiślak K.
2012 *Kłyżów, stan. 2 i Mokrzeszów, stan. 2 – cmentarzyska ciałopalne z wczesnej epoki żelaza*, Rzeszów.
- Ubelaker D. H.
2009 The forensic evaluation of burned skeletal remains: a synthesis, *Forensic Science International*, t. 183 (1–3), s. 1–5.

Ewelina Ocadryga - Tokarczyk, Joanna Rogóż, Tomasz Tokarczyk

Neue funerale Materialien aus der Fundstelle Nr. 18 in Wierzawice, Kr. Leżajsk aus archäologischer und anthropologischer Sicht

Zusammenfassung

Der Artikel präsentiert die während der 2014 in der Ortschaft Wierzawice, Kr. Leżajsk durchgeführten archäologischen Aufsichtsarbeiten gewonnenen Materialien. Die Investitionsarbeiten umfassten die Fläche der Fundstelle Nr. 18, d. h. das Gräberfeld der Tarnobrzeg Lausitzer Kultur. Die Nekropole wurde 1999 entdeckt und im Laufe vieler Forschungssaisons erforscht (das letzte Mal 2007). Die unternommenen Arbeiten haben gezeigt, dass die Anlage nicht vollständig erfasst wurde. Infolge der archäologischen Aufsichtsarbeiten wurden weitere Bestattungen freigelegt, die jedoch in der Mehrheit stark beschädigt worden waren, noch bevor die archäologischen Arbeiten begannen. Deshalb ist es meistens nicht möglich, ihre Form zu deuten.

Am zahlreichsten waren die Urnengräber vertreten. Zum Vorschein kamen auch ein Brandgrabengrab und ein Körpergrab. Die verbrannten Menschenreste wurden der anthropologischen Analyse unterzogen. Ihr Ziel war eine genaue Charakterisierung der Bestattungen, wie auch die Bestimmung des Geschlechts und des Alters der Verstorbenen. Indem man eine der Urnen schichtenweise explorierte, war es möglich, gegenseitige Anordnung der Knochenfragmente in ihrem Bereich zu erfassen. Der chronologische Horizont der freigelegten Bestattungen umfasst vorwiegend die III. Entwicklungsstufe der Tarnobrzeg Lausitzer Kultur, was der frühen Eisenzeit entspricht. Die Ausnahme bildet das Körpergrab, das auf die ältesten Materialien der Tarnobrzeg Lausitzer Kultur bezogen werden soll.